

**ДУБРОВИЦЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання
науково-методичної ради
Дубровицького райметодкабінету
30. 08. 2019 № 1

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ управління освіти, молоді
та спорту Дубровицької районної
державної адміністрації
08. 09. 2019 № 273

Навчальна програма з позашкільної освіти
науково-технічного напрямку

«Тістопластика»

3 роки навчання

м. Дубровиця – 2019

Автор: Криворучко Світлана Мартинівна, керівник гуртків центру позашкільної освіти

Рецензенти:

Семенюк М.І. – директор центру позашкільної освіти.

Антосюк М.В. – методист центру позашкільної освіти.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Тістопластика - один з народних промислів. Вироби з тіста дуже давня традиція, але в сучасному світі високо цінується все, що зроблено своїми руками. Солоне тісто - дуже популярний останнім часом матеріал для ліплення. Тісто еластичне, його легко обробляти, вироби з нього довговічні. З давніх часів в Україні використовували тісто для виготовлення своєрідних іграшок. Ластівки, голуби, зайчики, собачки, олені, свинки, корівки з тіста мали ритуально-обрядове походження — їх застосовували для закликання весни або для різдвяних привітань. Останнім часом тістопластика набула популярності, особливо серед дітей. До того ж настінні прикраси, кумедні іграшки, сувеніри та сюрпризи з солоного тіста зроблять оселю затишною, не схожою на інші та наповнять її душевним теплом. Техніка ліплення є нескладною. Для роботи з тістом необхідно: сіль, борошно, вода.

Метою програми є надання учням навичок виготовлення найрізноманітніших виробів з солоного тіста та виховання творчої особистості, розвиток її інтересів, нахилів, здібностей.

Опановуючи програмний матеріал, учні здобувають знання про різні техніки ліплення, ознайомлюються з необхідними інструментами, обладнанням, матеріалами. Доступність матеріалу для гурткових занять, практичне значення виробів, можливості для індивідуалізації, диференціації навчання роблять гурток привабливим і дозволяють займатися учням з різним рівнем підготовки та матеріальним становищем сім'ї.

Навчання за даною програмою охоплює дітей віком від 7 до 14 років. Програму розраховано на 3 роки навчання (початковий, основний рівень I рік навчання, II рік навчання). Керівник гуртка може змінювати кількість годин відповідно до логіки реалізації змісту програми, в залежності від віку гуртківців та швидкості опанування різних прийомів виготовлення виробів. Для молодших школярів технологічні процеси замішування тіста та сушіння виробів у духовці здійснюється керівником гуртка. Навчання в гуртку допомагає вихованцям краще засвоїти матеріал багатьох шкільних предметів і навчальних курсів: «Художня праця», «Трудове навчання», «Природознавство», «Мистецтво», «Я і Україна», а також інших.

Під час занять використовуються різноманітні методи навчання : словесні (лекції, бесіди, пояснення), наочні (демонстрація ілюстрацій, зразків виробів, екскурсії на виставку), практичні (самостійна розробка ескізів, виготовлення виробів). Підсумком роботи з окремих тем є опитування, практична робота. Наприкінці кожного семестру проводиться виставка робіт у гуртку і відбір експонатів на виставки-конкурси.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
Початковий рівень, перший рік навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Всього
1	Вступне заняття	2	-	2
2	Основні етапи виготовлення виробів	-	2	2
3	Ліплення фруктів , ягід	4	16	20
4	Скульптурна композиція	2	10	12
5	Виготовлення тваринок	2	6	8
6	Виготовлення медальйонів	2	2	4
7	Зимові забави	2	8	10
8	Плескати прикраси виготовлені з допомогою шаблона	2	12	14
9	Ліплю, що люблю	4	16	20
10	Виготовлення рамок та декоративних решіток	2	8	10
11	Виготовлення іграшки	2	10	12
12	Ліпим казку	4	24	28
13	Підсумкове заняття	2	-	2
	Разом	30	114	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1.Вступ (2 год.)

Тістопластика — різновид декоративно-ужиткової творчості. Різновиди та призначення виробів із солоного тіста. Ознайомлення з програмою роботи гуртка. Організаційні питання.

2.Основні етапи виготовлення виробів (2 год.)

Приготування тіста й основний рецепт. Заміс до пластичного стану. Сушіння: час та режим сушіння в духовці електроплити, газової плити. Повітряна сушка, комбінована сушка. Фарбування готових виробів. Лакування.

Практичні заняття. Записування в зошит технології сушіння, глазурування, фарбування та лакування виробів. Добір борошна та інших інгредієнтів замішування тіста, поділ його на частини, фарбування частин у різні кольори.

3. Ліплення фруктів , ягід (20 год.)

Ліплення дрібних деталей – важливий етап для оволодіння технологією виготовлення виробів. Дрібні деталі – складові великих композицій. Технологія виготовлення різних фруктів, ягід та овочів. Техніка безпеки.

Практичні заняття. Виготовлення різноманітних ягід, фруктів: виготовлення «ковбасок» із тіста, нарізування їх на шматочки різного коліру, розкачування по формі майбутньої деталі, формування з допомогою ножа та стеків, скріплення фрагментів згідно зі зразком, сушіння, лакування (за бажанням).

4. Скульптурна композиція (12 год.)

Чудові сувеніри для подарунка. Матеріали для виготовлення, варіанти оздоблення. Використання дрібних деталей та сухих квітів у виготовленні прикрас. Технологія виготовлення.

Практичні заняття. Замішування тіста. Формування кільця або «ковбаски». Вибір варіанта оздоблення. Виготовлення дрібних деталей. Виготовлення «локшини» з допомогою ситечка або часниковижималки. З'єднання оздоблювальних деталей з кільцем-основою згідно з ескізом або зразком. Сушіння. Глазурування. Лакування.

5. Виготовлення тваринок (8 год.)

Різнманітність форм та матеріалів для оздоблення. Технологія виготовлення.

Практичні заняття. Ескіз виробу. Замішування тіста. Виготовлення «ковбасок», плетіння коси. Формування вінка. Вибір варіанта оздоблення. Ліплення дрібних деталей з основою. Сушіння. Глазурування. Лакування.

6. Виготовлення медальйонів (4 год.)

Медальйони - прикраси для дверей кімнат. Варіант основ для медальйонів. Особливості декорування. Технологія виготовлення (обов'язковим є отвір для кріплення).

Практичні заняття. Ескіз виробу. Замішування тіста. Розкачування в пласт товщиною 1—1,5 см. Вирізування з допомогою формочок основи медальйона. Ліплення дрібних деталей. Оздоблення медальйону дрібними деталями. Сушіння. Нанесення глазури. Лакування.

7. Зимові забави (10 год.)

Технологія виготовлення новорічних фігурок, різноманітність форм та матеріалів для оздоблення.

Практичні заняття. Виготовлення ялинки, Діда Мороза, Снігурочки.

8. Плескати прикраси, виготовлені з допомогою шаблона (14 год.)

Матеріали для виготовлення шаблонів. Збільшення та зменшення малюнка з допомогою клітинок. Розкроювання деталі за шаблоном. Види виробів: настільні ігри та головоломки. Підставки для календаря, їх варіанти. Технологія виготовлення.

Практичні заняття. Вибір варіанта виробу. Ескіз виробу. Виготовлення шаблона. Замішування тіста. Розкачування в пласт товщиною 1,5—2 см. Вирізування деталі за шаблоном. Виготовлення дрібних деталей. З'єднання дрібних деталей з основою. Сушіння. Нанесення глазурі. Лакування.

9. Ліплю ,що люблю (20 год.)

Особливості виготовлення об'ємних фігурок. Технологія виготовлення. Композиції з об'ємних фігурок. Використання природного матеріалу для оздоблення композицій.

Практичні заняття. Вибір варіанта виробу. Замішування тіста. Покриття шаром тіста в 0,5 см основи. Ліплення дрібних деталей. З'єднання їх з основою. Сушіння виробу. Розфарбування виробу. Лакування.

10. Виготовлення рамок та декоративних решіток (10 год.)

Особливості технології виготовлення (пластичність тіста, товщина пласта, виготовлення спіралей, з'єднання з допомогою зубочисток, сушіння). Декоративні решітки — основа багатьох композицій. Використання сухих природних матеріалів для оздоблення.

Практичні заняття. Вибір варіанта виробу. Замішування тіста. Виготовлення спіралей для рамки або решітки. Ліплення дрібних деталей для оздоблення. З'єднання деталей з рамкою або решіткою. Сушіння. Фарбування оздоблених деталей. Лакування.

11. Виготовлення іграшки (12 год.)

Варіанти виробів. Підбір основи, та технологій виготовлення.

Практичні заняття. Вибір варіанта виробу (за зразком). Виготовлення основи (товщина 1,5см). Ліплення іграшки. Сушіння. Розфарбовування. Лакування.

12. Ліпим казку (28 год.)

Поняття композиції. Сюжети для композицій із тіста. Картини на основі з картону або фанери. Використання сухих природних матеріалів для оздоблення. Панно на основі казкових сюжетів.

Практичні заняття. Розробка ескізу виробу. Виготовлення шаблонів. Замішування тіста. Виготовлення основних деталей. Ліплення дрібних деталей для

оздоблення. З'єднання деталей оздоблення з основою. Сушіння. Розфарбування. Лакування.

13. Підсумкове заняття (2год.)

Підведення підсумків роботи гуртка за рік. Виставка робіт гуртківців.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Основний рівень, перший рік навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Всього
1	Вступне заняття	3	-	3
2	Способи ліплення	3	6	9
3	Ліплення на площині Особливості сушіння і розфарбовування	3	18	21
4	Ліплення об'ємних фігурок на каркасі і без каркаса	6	18	24
5	Основи кольорознавства	3	18	21
6	Історія матрьошки і інших народних іграшок	3	21	24
7	Використання природних матеріалів у роботі з основним тістом	3	21	24
8	Використання додаткового матеріалу при виготовленні виробів із слоного тіста	6	18	24
9	Самостійне виготовлення сюжетних робіт	3	24	27
10	Виконання колективних робіт	6	30	36
11	Підсумкове заняття	3	-	3
	Разом	42	174	216

Зміст програми.

1.Вступне заняття (3 год.)

Історія розвитку тістопластики.

Техніка безпеки. Технологія виготовлення солоного тіст

2.Способи ліплення (9год.)

Конструктивний, пластичний, комбінований способи ліплення.

Практичні заняття.

Замішування тіста. Виготовлення дрібних деталей. З'єднання дрібних деталей з основою згідно з ескізом. Сушіння. Глазурування. Лакування.

3. Ліплення на площині (21 год.)

Особливості сушіння і розфарбовування.

Практичні заняття .

Ліплення різних видів квітів, листя, фігурок людей, тварин. Створення рельєфу. Сушіння. Розфарбовування. Лакування.

4. Ліплення об'ємних фігурок на каркасі і без каркаса (24 год.)

Варіанти основ для ліплення об'ємних фігурок. Особливості декорування.

Практичні заняття.

Основні прийоми ліплення фруктів, овочів, грибів. Прийоми створення плетених виробів, імітація плетіння. Особливості поетапного виготовлення виробів. Способи сушіння .

5. Основи кольорознавства (21 год.)

Холодні і теплі кольори. Контрастні кольори. Гармонія кольорних поєднань і їх вплив на настрій людини.

Практичні заняття.

Замішування тіста. Технологія фарбування тіста. Вибір варіанту виробу. Ліплення виробу за зразком. Сушіння. Лакування.

6. Історія матрьошки і інших народних іграшок (24 год.)

Виготовлення робіт за мотивами народних іграшок.

Практичні заняття.

Український одяг. Види. Особливості. (Малювання ескізів одягу для мотрійки). Ліплення виробу. Сушіння. Розфарбовування. Лакування.

7. Використання природних матеріалів у роботі з солоним тістом (24 год.)

Виготовлення виробів з використанням шишок, жолудів, крилаток клена, черепашок і т.п.

Практичні заняття.

Виготовлення їжачка. Гномика. Котика.

8. Використання додаткового матеріалу при виготовленні виробів із солоного тіста (24 год.)

Використання пляшечок від йогурту, пластикових пляшок, кришок, зубочисток, трубочок для коктейлю і т.п.

Практичні заняття.

Технологія виготовлення. Вибір варіанта виробу (за зразком).

Сушіння . Глазурування. Лакування.

9. Самостійне виготовлення сюжетних робіт(27 год.)

Знайомство з законами композиції. Виразність персонажів.

Практичні заняття.

Розробка ескізу виробу. Замішування тіста. Ліплення дрібних деталей.

З'єднання дрібних деталей зосовною. Сушіння . Розфарбовування. Лакування.

10. Виконання колективних робіт (36 год.)

Визначення теми роботи. Картини на основі з фанери. Поняття художня тістопластика.

Практичні заняття.

Виготовлення елементів роботи. Оформлення закінченої композиції.

11. Підсумкове заняття (3 год.)

Підведення підсумків роботи гуртка за рік. Виставка робіт гуртківців.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
Основний рівень, другий рік навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		теорія	практика	усього
1	Вступне заняття	3	-	3
2	Основні етапи виготовлення виробів:	3	6	9
2.1	Загальні поняття про етапи виготовлення виробів з тіста;		-	3
2.2	Практичне засвоєння етапів основних прийомів	3	6	6
3	Ліплення дрібних деталей:	3	15	18
3.1	Основні прийоми ліплення дрібних деталей.	3	6	8
3.2	Практичне засвоєння основних прийомів ліплення дрібних деталей (листя, квіти, овочі та інше)	-	10	10
4	Прикраси у вигляді кілець та підков:	3	15	18
4.1	Технологія виготовлення кілець та підков;	3	-	3
4.2	Виготовлення прикрас у вигляді кілець підков	-	15	15
5	Плетені коси та вінки: Технологія виготовлення плетених кіс та вінків; Виготовлення плетених кіс та вінків	3	21	24
6	Виготовлення медальйонів: Способи виготовлення медальйонів; Виготовлення медальйонів	3	15	18
7	Плескаті прикраси, виготовлені з допомогою шаблону: Види шаблонів та їх застосування; Виготовлення прикрас за допомогою шаблонів	3	21	24

8	Об'ємні ліплені фігурки: Способи ліплення об'ємних фігурок; Виготовлення об'ємних фігурок з тіста	3	18	21
9	Виготовлення рамок та декоративних решіток: Технологія ліплення рамок та декоративних решіток ; Виготовлення рамок та декоративних решіток	3	21	24
10	Виготовлення підсвічників: Способи виготовлення підсвічників; Виготовлення підсвічників	3	15	18
11	Виготовлення складних композицій і панно: Способи складання композицій та їх види; Виготовлення складних композицій та панно	6	30	36
12	Підсумки роботи гуртка	3	-	3
	Разом	39	177	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1.Вступ (3 год.)

Тістопластика — різновид декоративно-ужиткової творчості. Різновиди та призначення виробів із солоного тіста. Ознайомлення з програмою роботи гуртка. Організаційні питання.

2 Основні етапи виготовлення виробів (9 год.)

Приготування тіста й основний рецепт. Заміс до пластичного стану. Фарбування тіста за допомогою харчових барвників. Сушіння: час та режим сушіння в духовці електроплити, газової плити. Повітряна сушка, комбінована сушка. Глазування, види сумішей та технологія глазування. Фарбування готових виробів. Лакування.

Практичні заняття (6 год). Записування в зошит технології сушіння,

глазурування, фарбування та лакування виробів. Добір борошна та інших інгредієнтів замішування тіста, поділ його на частини, фарбування частин у різні кольори.

3. Ліплення дрібних деталей (18год.)

Ліплення дрібних деталей – важливий етап для оволодіння технологією виготовлення виробів. Дрібні деталі – складові великих композицій. Технологія виготовлення різних частин квітів та листків, фруктів, ягід та овочів. Техніка безпеки.

Практичні заняття (15год.). Виготовлення різноманітних квітів, листків, фруктів: виготовлення «ковбасок» із тіста, нарізування їх на шматочки різного кольору, розкачування по формі майбутньої деталі, формування з допомогою ножа та стеків, скріплення фрагментів згідно зі зразком, сушіння, лакування (за бажанням).

4. Прикраси у вигляді кілець та підков (18 год.)

Чудові сувеніри для подарунка. Матеріали для виготовлення, варіанти оздоблення. Використання дрібних деталей та сухих квітів у виготовленні прикрас. Технологія виготовлення.

Практичні заняття (15 год.). Замішування тіста. Формування кільця або підкови з «ковбаски». Вибір варіанта оздоблення. Виготовлення дрібних деталей. Виготовлення «локшини» з допомогою ситечка або часниковижималки. З'єднання оздоблюючих деталей з кільцем-основою згідно з ескізом або зразком. Сушіння. Глазурування. Лакування.

5. Плетені коси та вінки (24 год.)

Обереги та прикраси. Різноманітність форм та матеріалів для оздоблення. Технологія виготовлення.

Практичні заняття (21 год.). Ескіз виробу. Замішування тіста. Виготовлення «ковбасок», плетення коси. Формування вінка. Вибір варіанта-оздоблення. Ліплення дрібних деталей. З'єднання дрібних деталей з основою. Сушіння. Нанесення глазури. Лакування.

6. Виготовлення медальйонів (18 год.)

Медальйони - прикраси для дверей кімнат. Варіант основ для медальйонів. Особливості декорування. Технологія виготовлення (обов'язковим є отвір для кріплення).

Практичні заняття (15 год.). Ескіз виробу. Замішування тіста. Розкачування в пласт товщиною 1—1,5 см. Вирізування з допомогою формочок основи медальйона. Ліплення дрібних деталей. Оздоблення медальйону дрібними деталями. Сушіння. Нанесення глазурі. Лакування.

7. Плескаті прикраси, виготовлені з допомогою шаблона (24 год.)

Матеріали для виготовлення шаблонів. Збільшення та зменшення малюнка з допомогою клітинок. Розкроювання деталі за шаблоном. Види виробів: настільні ігри та головоломки. Підставки для календаря, їх варіанти. Технологія виготовлення.

Практичні заняття (21 год.). Вибір варіанта виробу. Ескіз виробу. Виготовлення шаблона. Замішування тіста. Розкачування в пласт товщиною 1,5—2 см. Вирізування деталі за шаблоном. Виготовлення дрібних деталей. З'єднання дрібних деталей з основою. Сушіння. Нанесення глазурі. Лакування.

8. Об'ємні ліплені фігурки (21 год.)

Особливості виготовлення об'ємних фігурок. Каркас із фольги. Технологія виготовлення. Композиції з об'ємних фігурок. Використання природного матеріалу для оздоблення композицій.

Практичні заняття (18 год.). Вибір варіанта виробу. Виготовлення основи з фольги (якщо необхідно). Замішування тіста. Покриття шаром тіста в 0,5 см основи. Ліплення дрібних деталей. З'єднання їх з основою. Сушіння виробу. Розфарбування виробу. Лакування.

9. Виготовлення рамок та декоративних решіток (24 год.)

Особливості технології виготовлення (пластичність тіста, товщина пласта, виготовлення спіралей, з'єднання з допомогою зубочисток, сушіння).

Декоративні решітки — основа багатьох композицій. Використання сухих природних матеріалів для оздоблення.

Практичні заняття (21 год.). Вибір варіанта виробу. Замішування тіста. Виготовлення спіралей для рамки або решітки. Ліплення дрібних деталей для оздоблення. З'єднання деталей з рамкою або решіткою. Сушіння. Глазурування рамки або решітки. Фарбування оздоблених деталей. Лакування.

10. Виготовлення підсвічників (18 год)

Варіанти виробів. Підбір основи для підсвічника та технологій виготовлення: за шаблоном, на основі плетеної коси, джгута, спіралі.

Практичні заняття (15 год.). Вибір варіанта виробу (за зразком). Замішування тіста. Виготовлення основи (товщина 1,5 см). Ліплення дрібних деталей для оздоблення. З'єднання оздоблених деталей з основою. Сушіння. Розфарбовування. Лакування.

11. Виготовлення складу композицій і панно (36 год.)

Поняття композиції. Основні категорії композиції: симетрія, асиметрія, рівновага, статичність і динамізм, ритм, контраст. Пропорції. Аксесуари в народному стилі. Сюжети для композицій із тіста. Картини на основі з картону або фанери. Використання сухих природних матеріалів для оздоблення. Панно на основі казкових сюжетів.

Практичні заняття (30 год.). Розробка ескізу виробу. Виготовлення шаблонів. Замішування тіста. Виготовлення основних деталей. Ліплення дрібних деталей для оздоблення. З'єднання деталей оздоблення з основою. Сушіння. Розфарбування. Лакування.

13. Підсумкове заняття (3 год.)

Підведення підсумків роботи гуртка за рік. Виставка робіт гуртківців.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Вихованці повинні знати:

- різновиди та призначення виробів із солоного тіста;
- необхідні інструменти і матеріали;
- основні етапи виготовлення виробів;
- основні прийоми ліплення, технологію виконання;
- композиційні основи побудови виробів;
- закони поєднання кольорів;
- вимоги до якості й оздоблення виробів;
- правила безпечної праці під час виготовлення виробів.

Вихованці повинні вміти:

- розробляти ескізи виробів різного призначення;
- виготовляти шаблони, підбирати формочки для вирізування;
- готувати тісто для ліплення;
- використовувати її для роботи;
- виготовляти окремі деталі;
- з'єднувати деталі в готовий виріб;
- складати композицію з окремих фрагментів;
- сушити виріб;
- наносити глазур;
- гармонійно поєднувати кольори;
- проводити остаточну обробку виробів (лакування);
- виконувати правила безпечної праці;
- організовувати робоче місце;
- визначити якість готових виробів.

НЕОБХІДНІ МАТЕРІАЛИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

- Борошно. Краще підходить пшеничне борошно I та II гатунку. Можна використовувати житнє в суміші з пшеничним, для еластичності тіста. Інші види борошна використовують обов'язково з додаванням пшеничного або житнього.
- Вода. Суворо за рецептом, тільки холодна.
- Сіль. Повинна бути дрібна та однорідна. Додають у тісто для захисту виробів від гризунів. Строго за рецептом, бо надлишок надасть тісту ламкості, а після сушіння можуть з'явитися тріщини. Маленька качалка або валик.
- Стеки для ліплення.
- Маленький ніж.
- Пензлі різних розмірів та жорсткості. (для змочування водою, для нанесення глазурі, для фарбування та лакування виробів).
- Лінійка.
- Маленькі настільні ваги для вимірювання та зважування інгредієнтів.
- Ситечко.
- Часниковижималка (для виготовлення оздоблюючої локшини-павутинки).
- Різноманітні предмети для нанесення малюнків, ліній та відбитків: насадки для кондитерського мішка, зубочистки, рельєфні гудзики, брошки, пляшкові корки тощо.
- Клей (для міцності виробів). Краще за все — сухий клей для шпалер, який перед додаванням в тісто розводять теплою водою.
- Барвники. Використовують для додавання в тісто харчові барвники або натуральні (какао-порошок, буряковий або морквяний сік, тощо), готові вироби розфарбовують гуашшю, темперою, спочатку ґрунтують білою фарбою;

Лак. Для закріплення фарб та захисту виробів від вологи використовують будь-який лак: художній або меблевий, але обов'язково безколірний.

У теплий період року можлива повітряна сушка виробів природним шляхом на сонці. Сушити взимку на батареї не можна. Необхідно мати електродуховку з регулятором температури або сушити у духовці газової плити.

Основний рецепт приготування тіста:

100г пшеничного борошна
100 г житнього борошна
400 г солі
250 мл води
2 ст. л. сухого клею для шпалер.

Література

1. Кудикіна Н. Підготовка вчителя до використання в виховному процесі традиційної української іграшки // Трудова підготовка в закладах освіти.— 2004.— № 2, С.26—31.
2. Лепим из соленого теста. Украшения. Сувениры. Поделки. Панно. Декор. — М.: Эксмо, 2004. - 160 с.
3. «Солёное тесто», В.А.Хоменко//ООО «Книжковий клуб». Харків, 2007. — 64 с.
4. «Енциклопедія рукоділля», С.С.Скляр// «Книжковий клуб». Харків, 2008. — 365 с.